

POKOL BÉLA

Jogi oktatás, jogtudomány, gyakorlati jog

A jogi oktatás a tudományegyetemen folyik, tanítójaként tudósprofesszorok vagyunk más karok tudós kollégáival együtt összefogva az egyetemi tudósok közösségében, és a heti néhány órás tanítás mellett fő feladatunk a jogtudományok művelése, a jog dogmatikai, elméleti és történeti összefüggéseiben való elemzése. Nézzük meg egy rövid vázlatban, hogyan jött ez létre történetileg, milyen ellentendenciák voltak e képhez képest, és milyen gondok vannak ma e téren.

1. A jurisprudentia jogtudománnyá válása

A joggal való szellemi foglalkozás történetét vizsgálva ki kell emelni, hogy az 1700-as évekig ezt nem tekintették tudománynak – és ez csak a tudományok azóta végbement presztízisének felemelkedése fényében tűnhet most leértékelésnek – hanem gyakorlati mesterségnek. (Az ezzel a kérdéssel magyar nyelven egy külön kismonográfiában foglalkozó Sajó András, ugyanígy látja ez időtől a jurisprudentia nem-tudomány jellegét, de ő felteszi, hogy a középkorig ez a tudományként elismerés létezett.)¹ A jogi rendelkezések és fogalmak értő interpretálása és a gyakorlati jogalkalmazási dilemmák megoldásának mestersége volt a római jog tudása is, és senki nem gondolta ezt tudománynak. Annette Brockmöller kimutatása szerint az ekkor használt „Rechtsgelehrsamkeit” inkább a jogi tanultságot és nem jogtudományt jelentett, és a „*Rechtswissenschaft*” csak az 1700-as évek második felében kezdett terjedni, hogy aztán az 1790-es évekre már általánosan bevetté váljon: „*Die Jurisprudenz des positiven Rechts war lediglich die praktische Fähigkeit, das Recht richtig zu interpretieren und auf vorkommende Fälle anzuwenden. Sie galt als Handwerk nicht aber als Wissenschaft. Im letzten Jahrzehnt des 18. Jahrhunderts wird die Verwendung des Ausdrucks „Rechtswissenschaft” allgemein üblich zur Bezeichnung der Disziplin, die sich mit dem Recht, d.h. dem positiven Recht befaßt, und verdrängt die bis dahin gebräuchlichen Bezeichnungen: Rechtsgelehrtheit, und Rechtsgelehrsamkeit*”². Tudománynak csak az elvont természetjogi elvek rendszere számított ekkor, de annak gondolata, hogy a praktikus beállítottságú egyetemi római jogászok termékeit ezekre kellene visszavezetni – és ezzel ezeket a tudomány felé közelíteni – nem merült fel. Ezek az egyetemi jogászok tanítottak, és az aktafelküldés (Aktenversendung) intézménye révén főként az egyetemi ítélkezésben

¹ SAJÓ András: *Kritikai értekezés a jogtudományról*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. 7–10.

² BROCKMÖLLER, Annette: *Die Entstehung der Rechtstheorie im 19. Jahrhundert in Deutschland*. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden, 1997.

vettek részt a Spruchkollegium keretén belül, illetve ezen kívül is a konzílium, a gyakorlati jogi tanácsadás volt a fő tevékenységük³.

Ez változott meg az 1700-as évek folyamán, és a gyakorlati jogalkalmazás szükségletein orientálódó fogalomalkotások és jogértelmezési kunsztok mellett egyre inkább bevetté kezdett válni, hogy az értelmi ellentmondás-mentesség létrehozása és ezek átfogó rendszerré összefonása is a Rechtsgelehramkeit feladata. Másik oldalról pedig az egyetemi jogászok – legalábbis Poroszországban – 1747-től kiszorításra kerültek a bíráskodásból, megtiltva az aktafelküldési eljárást⁴. A gyakorlati jognak ez a természetjogi elvekre való visszavezetését hozta létre; és – miközben ez a fordulat az újfajta jogi gondolkodásnak a fennálló állapotokkal szembeni kritikai beállítottságát is magával hozta – tudománytörténeti oldala ennek az, hogy ezzel a praktikus juriszprudencia jogtudomány-jellegének igénye is megjelent. A „jogfilozófia”-kifejezés ennek menetében jelent meg, és a természetjogi vagy észjogi rendszer helyett egyre inkább ez a kifejezés kezdett bevetté válni az 1800-as évek fordulójától. Átmenetet a Kanttól induló szóhasználat jelentette ezen a téren, aki a filozófiai jogtant („philosophische Rechtslehre”) használta a jog átfogó elméleti rendszerének jelzésére, és ez változott meg néhány év alatt, és rövidült a „jogfilozófia” elnevezéssé. (De még Hegel 1821-es, utólag rövidítve „jogfilozófia” néven emlegetett műve is teljes címként „A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlata” címet viselte!) A gyakorlati juriszprudencia jogtudománykénti elismerése tehát a legszorosabban összefüggött a pozitívjogi elemzések, (vagy mai fogalmakkal: tételes jogtudományok) jogfilozófiára alapozásával, és a már jelzett átalakulás a Rechtsgelehramkeit-ből a Rechtswissenschaft felé a jogalkalmazási dilemmákra választ adó és a tárgyalótermi-szituatív igazságossági szempontokon orientálódó jogi gondolkodás rendszergondolkodássá válását és mindennek a jogfilozófiára alapozását jelentette. Vagyis amit Theodor Viehweg a jogi topika eltűnéséként és a logikai feszességgel rendelkező jogdogmatika történeti kialakulásaként elemzett és írt le az 1600-as évek végétől, az a most vizsgált szempontból egyben a jogfilozófiára alapozott jogtudomány létrejöttét is jelentette.⁵

Itt azonban érdemes különbséget tenni a jogtudomány mint értelmileg rendezett tétel-összesség és a jog valóságos rendelkezéseinek értelmi rendszerként felfogása között. Eredetileg a szellemi állítások értelmi rendszerként létrehozása az 1300-as évek végén a teológiában merült fel, alapvetően tanítási okokból, és az 1600-as években ez terjedt át a teljes szellemi életre, így a juriszprudenciába is ezután néhány évtizeddel főként Christian Wolff hatására.⁶ Az, hogy magában a jogban is ellentmondásmentes rendszerszerűséget kell létrehozni, csak Savigny és főként Puchta hatására vált elterjedté a jogtudománnyá alakuló korábbi praktikus juriszprudenciában a német kulturális területeken az 1800-as évek elejétől. (Noha a francia abszolutizmus szükségletei miatt kiadott és az egyes szűkebb jogterületeket szabályozni kívánó ordonnance-ok rendszeresebb értelmi

³ DAWSON, John P.: *The Oracles of Law*. University of Michigan Law School. Ann Arbor, 1968.; FALK, Ulrich: *In dubio pro amico? Zur Gutachtenpraxis im gemeinen Recht*. Forum Historiae Juris. Aug. 2000.

⁴ SCHRÖDER, Jan : *Wissenschaftstheorie und Lehre der „praktischen Jurisprudenz“ auf der deutschen Universitäten an der Wende zum 19. Jahrhundert*. Vittorio Klostermann Verlag. Frankfurt am Main, 1979. Lásd az ezi elrendelő Samuel von Coceji tevékenységének ismertetését: KLEINHEYER – SCHRÖDER: 1989. 61–64.

⁵ VIEHWEG, Theodor: *Topik und Jurisprudenz*. Fünfte, durchgesehene u. erweiterte Auflage. München, Beck, 1974.

⁶ POKOL Béla: *Középkori és újkori jogtudomány*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2008. Lásd e folyamat részletes elemzéséhez POKOL: 2008. 117–154.

összefogottságra törekvése Franciaországban már az 1600-as évek második felétől megfigyelhető volt.⁷ A jogi topika felváltása jogdogmatikai rendszergondolkodással tehát két lépcsőben ment végbe, első lépcsőben a joggal való szellemi foglalkozásnak jogtudománnyá válása történt meg, majd az innen kiinduló szellemi ösztönözésekre magában a jogban is a jog-rendszerre kezdtek törekedni. Csak kitekintésképpen jelezzük, hogy általános társadalomelméleti szinten a német Niklas Luhmann ezt az „elméleti-analitikai rendszerből” „konkrét-empirikus” rendszerré válást általános érvényűnek tekinti minden társadalmi alrendszer történeti létrejöttében, kiemelve hogy az előzetes rendszerkép elméleti megkonstruálása és ennek második lépcsőben való elterjesztése a vonatkozó funkcionális szférában a fő szabály.⁸ Visszatérve az eredeti fejtegetéseinkhez, a tulajdonképpen az „általános rész” megalkotására és törvénybe foglalására irányuló törekvés az egyes jogágak kodifikálásában az 1800-a évek második felétől, és ennek megteremtése az 1900-as évek elejétől létrehozott nagy kódexekben a jogtudományi (először jogtanítási) rendszer áttevődését és a jog valóságos rendszerének megvalósulását jelentette.

A jogi oktatás tehát a juriszprudencia jogtudománnyá válásával, a jogfilozófia középpontba kerülésével és a tételes jogágak általános fogalmi rendszereinek kialakulásával és ezek jogfilozófiai jogfogalom körül szerveződésével a *jogtudomány oktatásává vált*. Az egyetemi professzor pedig a korábbi jogtanárból és praktikus római jogászból tudósprofesszorrá vált. E fő folyamat mellett azonban párhuzamosan egy olyan folyamat is beindult, mely a gyakorlati jogi tevékenység praktikus készségeit és ezek okos ismereteit is igyekezett benntartani a jogi egyetemi oktatásban. Nézzük meg ennek sorát részletesebben.

2. A gyakorlati juriszprudencia felemelkedése és eltűnése

A korábbi gyakorlati beállítottságú egyetemi jogi tevékenység és eseti szemléletű juriszprudencia mellé – az absztrakt-rendszeres jogi gondolkodás felé eltolódás következményeként az 1700-as évek első évtizedeitől – felmerült, hogy ezen új, vezérlő elméleti juriszprudencia mellett egy gyakorlati juriszprudencia is kell, amely az egyes, tipikus jogászai munka gyakorlati teendőit is beemeli a jogi gondolkodásba és az egyetemi jogászképzésbe. Az így formálódó gyakorlati juriszprudencia fő tárgyai: a kautelár-juriszprudencia (a szerződéskészítés a tipikus szerződési fajtákat tekintve, egyrészt az elméleti juriszprudencia absztrakt szabályainak konkretizálásával, de a jól bevált gyakorlati fogások és fordulatok, formulák bemutatásával is a joghallgatóknak és a jogászoknak); a *Verteidigungskunst*, a védőügyvédi tevékenység, az eközben felmerülő okos szempontok bemutatása (egyrészt az eljárási szabályok gyakorlati alkalmazásával, másrészt a bevált tippek és trükkök kézhez tartásával is); az ítéletkészítés, a „*Referierkunst*”, amely a bírói tevékenység számára felmerülő fő munkafeladatokat, az iratok kivonatolásának okos szempontjait, a konzíliumok kezelésének szempontjait, az ítéletkészítés szempontjait stb. tartalmazza, és még néhány más tárgy is, pl. ide fogták be ekkor még az eljárásjogot, és ezt csak később ismerték el az elméleti juriszprudencia

⁷ VARGA Csaba: *A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 84–91.

⁸ LUHMANN, Niklas: *Rechtstheorie im interdisziplinären Zusammenhang*. In: Ders.: *Ausdifferenzierung des Rechts. Beiträge zur Rechtssoziologie und Rechtstheorie*. Suhrkamp. Frankfurt am Main, 1981. S. 195.

részének. Ennek a gyakorlati juriszprudenciának a csúcspontja kb. 1790–1810 között volt egy sor ilyen tárgy egyetemi oktatásba beemelésével, de a rendszeres jogtudományra törekvés további előrelépésével, és a juriszprudencia – a Rechtsgelertheit, vagy Rechtsgelehrsamkeit – szigorúbb Rechtswissenschafttá válása, egyre inkább vitássá tette, hogy lehet-e a jogtudományban és a jogtudományi képzésben helye ilyen gyakorlati-stilisztikai szempontokat tárgyaló tárgyaknak, így fokozatosan eltűnt ez az elnevezés és ennek tárgyai a német jogi egyetemek tanrendjéből, és csak az eljárásjog maradt meg, de ez már az elméleti jogtudományokhoz átsorolva. Az okos kézikönyvek a korábbi gyakorlati juriszprudencia tantárgyaihoz ettől kezdve csak a gyakorlati jogászok munkasegítői voltak, és mint iratmintatárak, a védői munka kézikönyvei, szerződéskészítési gyakorlati segédanyagok ismertek azóta is. Ezeket az ismereteket amúgy is csak a gyakorlati alkalmazással együtt lehet megtanulni, és ehhez jobb egy-egy tapasztalt ügyvéd, bíró stb. felügyelete melletti gyakorlás, mint a tudósprofesszorok közössége és az egyetemi oktatás formái. Különösen ahol a kétszintű jogázképzés létrejött a németeknél (és az első államvizsga elméleti anyagai után a második szakaszban már a tömény jogi gyakorlat következett az egyetemen kívül megszervezve, és egy második államvizsgálattal lezárva ezt a szakaszt) szűnt meg a gyakorlati juriszprudencia már az 1850-es évekre, és csak ott maradt meg egy időre, ahol egy fokozatban tanultak az egyetemen belül végig a diákok, és nem volt második szakaszos gyakorlati jogázképzés, ám ez ekkor már csak néhány egyetemet jelentett, és később itt is megszűnt ez.

A gyakorlati juriszprudencia felemelkedésének szakaszában, az 1700-as évek közepétől átfogó elméletként Wolff elmélete dominált, és főként a Wolff-iskola tagjai voltak a gyakorlati juriszprudencia fő teoretikusai is, akik azt mint átfogó tárgyat és fő belső tárgyköröket is megfogalmazták, ám Kant elméletének dominálása az 1810-es évektől kezdve és a fokozódó kritika kihúzta a talajt ez alól. Wolff demonstrációs rendszerfelfogásába még belefért ez, és az a fogalomfelfogása, hogy az egyedi jelenségeknél is éppúgy fogalomról beszéljen, mint az általános tárgyaknál. Ezzel szemben Kant csak az általános tárgyak esetében ismerte el a fogalom lehetőségét, és az egyes tárgyak megragadását az érzékiség területére tette, másrészt az általános fogalmak egyes jelenségekre alkalmazását – illetve az egyes jelenségek átfogó fogalom alá hozását – nem az értelem képességéhez tette, hanem külön szellemi képesség behozatalával a ítélőképességhez. Ezt pedig megítélése szerint nem lehet szabályok alá hozni, hanem csak gyakorolva lehet fejleszteni, sőt mivel ez alapvetően született képesség, a gyakorlás is csak javítani tudja. Így ezzel a fordulattal Kant az általános fogalmak és szabályok gyakorlati alkalmazását kirekesztette a tudományból.

Az addig használt latin jurisprudentia helyett Thomasius – aki a német tudósnyelv létrehozásának egyik fő harcosa is volt – a Rechtsgehahr(t)heit kifejezést használta sűrűn, mely szó az 1600-as években jelent meg a német nyelvben, szórványosan használva.⁹ A Rechtsgelehrsamkeit újabb kifejezés volt erre, és pl. míg a Göttingeni Egyetem tanrendjében 1792-ig az előbbi szerepelt, addig ettől kezdve erre tértek át, majd 1809-től a Rechtswissenschaft kifejezést használták már a tanrendben. De Rechtsgelehrsamkeit-ot is használták már korábban, az 1700-as évek kezdetétől is. Pl. a híres Zedler-lexikon 1741-ből már így sorolta fel a joggal való szellemi foglalkozás elnevezéseit: „Rechtsgelehrsamkeit, Rechtsgelehrtheit, Rechtskunde, Rechtswissenschaft, Rechtsklugheit, Rechtslehre, Jurisprudenz, Jurisprudentia, Peritia Juris, Scientia Juris”. De a

⁹ BLOCH, Ernst: *Christian Thomasius. Ein deutscher Gelehrter ohne Misere*. Aufbau Verlag. Berlin, 1953.

Rechtswissenschaft kifejezést még szórványosan is csak az egyes jogi szellemi területekre használták, így többes számban mint jogtudományok fordultak elő, és az egész elméleti jogi tevékenység együttes jelölésére a Rechtsgelehrsamkeit volt bevett eleinte az 1700-as évek végén is.

Az 1700-as évek közepén a gyakorlati juriszprudencia átfogó tárgyalását főként két szerző, Daniel Nettelbladt és Johann Stephan Pütter könyvei adták. Nettelbladt 1764-es „Abhandlung der practischen Rechtsgelahrheit” c. könyve úgy határolta el a gyakorlati juriszprudencia belső tárgyait, hogy van, ami a már létrejött jogi aktákat tárgyalja, míg a gyakorlati juriszprudencia másik területe a jogi akták létrehozásának a területét jelenti. De erre egy másik felosztási kísérlete volt korábban, amely a bírósági és a bíróságon kívüli gyakorlati juriszprudenciára osztja fel az egészet, ami terjedelmileg szinte ugyanazt jelenti, mivel a bíróságon kívül az akták (szerződések stb.) létrehozását, míg a bírósági gyakorlati juriszprudencia a már létrehozott jogi aktákkal való perbeli foglalkozást jelentette.

A gyakorlati juriszprudencia főbb tárgyai a következők voltak:

Kautelarjurisprudenz, vagy *iurisprudencia cavens, heurematica, cautelaris*. (Latinul a *cautela* óvadékot jelent.) Erről Justus Claproth írt egy könyvet 1765-ben, a „polgári jogi szerződések helyes és óvatos létrehozásának szempontjai” címmel. Ez tulajdonképpen az elméleti juriszprudencia szerződéselméletének gyakorlati konkretizálása főként, és viszonylag kevés a stilisztikai és tippadási „okos” szempont benne. Vagyis ez alig más, mint a magánjogi szerződéselmélet, csak jobban a gyakorlati jogászi működés oldaláról megközelítve a szabályok bemutatását. Eltér attól annyiban is, hogy sok a példa a szabályok alkalmazásának tárgyalásánál. (Ez már maga is *vita* alatt állt később, hogy az elméleti tudományos értekezésben mennyire lehet példákat használni, vagy az már maga is csak gyakorlati oktatási alkalmazás, és nem tudomány!)

A Notariatskunst és az önkéntes bíraskodás tana (mai körülmények között: a választottbíráskodás) az előbbivel együtt volt rendszerint tárgyalva.

Referier- und Dekretierkunst. Ez a bírák, kezdő bírák számára jelentett segítséget, és a jogi oktatásban ennek a jogi tevékenységnek a gyakorlati működését és az ebben szem előtt tartandó szempontokat szedte sorba. Claproth erről is írt egy könyvet „Grundsätzen von Vertigung der Relationen aus Gerichtsakten” címmel, benne ilyen fejezetcímekkel, mint pl. a „történetelbeszélés” (ma: tényállásleírás), az aktakivonatolás szempontjai, a referensek szakvéleményeinek kezelése, az ítéletkészítés, majd mindezt az első és másodfokon a különbségek bemutatásával zárta. Mindezek után az alig több mint 300 oldalas könyv után egy kb. 400 oldalas minta-adás következik (ma: irat-mintatár). A legtöbb szempont ebben nem az eljárási szabályok konkretizálása a gyakorlat oldaláról, hanem inkább retorikai természetű tanács, ami sokban hasonlít az antik oratori kézikönyvek tanácsaira, sokat idézve Quintilianus „*Institutio Oratoria*” c. művét.

Staats- und Kanzleipraxis. Ez az állami hivatalnokok munkájában az okos szempontok bemutatását jelenti a különböző tevékenységeiknél. Ehhez írt könyvet Christian August Beck „*Versuch einer Staatspraxis*” címmel, ilyen tárgyakkal, mint a különböző megszólítási formák az egyes állami méltóságok vonatkozásában a hozzájuk készített írásokban, a kezdő sorokhoz alkalmas formulák és szlogenek, ugyanígy a zárómondatok okos fordulatai. De tartalmazza a könyv az állami tevékenységek közben szükséges beszédek tartásának szempontjait, a stilisztikai szabályokat, felosztva ezeket a birodalmi gyűlések küldötteinek beszédeire, az államilag külföldre delegáltak beszédeire, a legfelsőbb birodalmi bíróságok tagjainak beszédeire stb. Itt szinte teljes mértékben alkalma-

zott retorikáról van szó, és alig jogi szabályok gyakorlati alkalmazásáról, de azért egyes témákban azok is előfordulnak, és ezek az elméleti juriszprudencia konkretizálását jelentik. Pl. a birodalmi testületek tanácskozási rendje, a császári jóváhagyás szükségességének esetei, és ennek kezelési szabályai stb.

Archiv- und Registraturwissenschaft. Ez a különböző jogi munkákban a dokumentumok kezelésének szempontjait, a kartotékozás, az osztályozás munkáját mutatja be, pl. fedőlappal ellátás az egyes dokumentumoknál stb. Vagyis ezek a jogi munkán túli szellemi tevékenységeknél merülnek fel, és még a gyakorlati juriszprudencia tárgyai között is csak lazán csatlakoznak az elméleti juriszprudencia szempontjaihoz.

Verteidigungskunst. Ez a tárgy még az 1800-as években is fontos szerepet töltött be az egyetemi jogi oktatásban, és C. J. Anton Mittermeier könyvét „Anleitung zur Vertheidigungskunst im deutschen Criminalprozeesse und in dem auf Öffentlichkeit und Geschwornengerichte gebauten Strafverfahren mit Beispielen” c. 1814-es munkáját egészen az 1850-es évekig sűrűn kiadták és forgatták. Ennek bevezető fejezete a büntetőeljárás szabályok rövid ismertetője, a második a lehetséges védekezési technikák felsorolása és annak bemutatása, hogy melyiket mikor érdemes használni, pl. a bíróság kizárására törekvés vagy az eljárási szabálysértésekre alapozott védekezés főbb esetei, a bűncselekmény fennállásának hiányára alapozás (jogos önvédelem, a vádlott elmebetegsége, beszámíthatatlansága stb.), a büntetéskiszabás mérséklésére törekvés okos szempontjai.

Jan Schröder, a téma kutatója könyvében jelzi, hogy az 1700-as évek végéig az egyes egyetemi tárgyak rangját egyáltalán nem tudományosságuk foka, hanem az ember boldogsága szempontjából való hasznosságuk határozta meg, és mivel az ember lelki üdve a legfontosabb, állt első helyen a teológia, azután a medicina és végül a juriszprudencia.¹⁰ Ezen változtatott a Kant által elindított változás a tudományosság felé, és Gustav Hugo már a tudományosság szerint igyekezett a juriszprudenciát felfogni. Ő a pozitív és változó jogi szabályokkal való szellemi foglalkozást egyrészt a filozófiához, másrészt a történeti alapok kutatásához igyekezett kötni, és így elérni a jogi elemzés középpontjának tudományos szellemi tevékenységként való biztosítását. De csak a jogfilozófiát és a jogtörténetet ismerte el tudománynak, a többit otthagya a kézműves mesterségként űzött korábbi juriszprudenciának, noha ő már a korábbi évtizedekben keletkezett gyakorlati juriszprudenciát a juriszprudencia tárgyai között nem is említette, vagyis ennek minden tudománytalansága ellenére a pusztá gyakorlati ismereteket azért igyekezett eltávolítani ennek ismeretei közül is.

Savigny lépett tovább Hugo után, és ő már a juriszprudencia tudományosságát a pozitív joggal foglalkozó részében is biztosítani igyekezett. A kanti tudományfelfogás szerint a tudományosság abból fakad, hogy az ismeret rendszeres, logikailag megalapozott és szükségszerűen következik az okaiból. A jog esetében a szükségszerűség hiányzott az államhatalom törvényalkotásának szeszélyei miatt, így Savigny a joggal való foglalkozás tudományossá tételéhez az önkényesség kizárására törekedett a tárgy meghatározásánál. Ezt úgy érte el, hogy a tetszőleges törvényhozási anyag mögé a tartós népszellemet és az ebből képzett rendszeres jogi fogalmakat tette, és ezeket a jogalkotó számára át nem léphető rétegnek fogta fel. Így az erre alapozott pozitív jogi anyag és az ezzel

¹⁰ SCHRÖDER, Jan: *Wissenschaftstheorie und Lehre der „praktischen Jurisprudenz“ auf den deutschen Universitäten an der Wende zum 19. Jahrhundert.* Vittorio Klostermann. Verlag. Frankfurt am Main, 1979. 142.

foglalkozó juriszprudencia jogtudományként lehetségessé vált. Ez tette lehetővé aztán azt, hogy az 1800-as évek elejétől a német területekről induló, Humboldt által megalkotott tudományegyetem eszméjével is összeegyeztethetővé váljon a középkor nagy hagyományú fakultása, a juriszprudencia, és mint jogtudomány kisebbrendűségi érzés nélkül legyen jelen a tudományegyetemen. Ez azonban a gyakorlati juriszprudencia tárgyainak egyetemi oktatásból eltávolítását követelte meg: az, hogy valami fontos egy szakmának, még nem teszi lehetővé, hogy a szakma egyetemi oktatásába vigyék be. Egyetemen csak absztrakt és rendszerezett értelmi összefüggések taníthatók, gyorsan változó gyakorlati anyagok csak ezek megértéséhez példaként jelenhetnek meg.

Saviginék jogtudomány-teremtése óta eltelt kétszáz év, de elvileg ezen az alapon állunk ma is: a jogi oktatás a jogtudományi ágak dogmatikájának tartós értelmi összefüggéseit adja át a jövődjő jogászgenerációknak, az egyetemen a tudós jogászprofesszor a központi alak, aki a tételes jogi szabályok mögötti összefüggéseket és kategóriákat elméleti és történeti fejlődésükben értve uralja, ezekre alapozva meghatározza a tananyagokat, és mintát ad a jövődjő egyetemi jogászok számára. Az elvi kép mellett azonban realitás már jócskán eltér ettől a magyar jogi oktatásban az 1950-es évektől. Ennek okaiként lehetne sorolni az érdemleges jogtörténeti és a jogelméleti kutatás és oktatás elhalását (az előbbi egyrészt az államtörténettel való összefogása és a középkor illetve kora-újkor kirekesztése miatt, mely révén ténylegesen csak az 1848 utáni állam- és jogfejlődés válik „a” jogtörténetté, a második pedig a szovjet hivatalos jogelmélet kötelezővé tétele miatt), de ok az is, hogy az „anyagjogi” tárgyak (magánjog, büntetőjog) mellé egy sor – tudományos háttérrel nem rendelkező – tárgyat egyetemi tantárggyá emeltek, és ebben az állapotban már két jogászgeneráció (köztük az egyetemi jogászok is) nőtt fel, akik jórészt a jogszabályok szövegére szűkített jogi tantárgyakat elsajátítva váltak jogásszá. A rendszerváltás e téren nem sok változást hozott, lényegében itt állunk ma is, és ebben a szellemi légkörben az egyetemi jogász csak annyiban különbözik már a gyakorlati jogásztól, hogy az egész jogági kódexeket szövegszerűen teljesebben ismeri. De az az elméleti és jogtörténeti teljesség és összehasonlító tudás más országok hasonló kódexeivel és dogmatikai megoldásaival, ami e kódexekkel bánás közben a korábbi magyar jogászprofesszorokat jellemezte, alig létezik mai utódaiknál. Csak elő kell venni Pauler Tivadar, Szászy-Schwarz, Finkey, Hajnik stb. könyveit, hogy lássuk egy sor mai egyetemi tananyag és szerzőik problémáját.

Újból a szemünk elé kell emelni a jogtudomány és az ahhoz kötött jogi oktatás eszméjét ahhoz, hogy ebből kitörhessünk. Ez a helyzet tehát nemcsak a hazai jogászképzés minőségét csökkentette, de az utóbbi két jogtudós generáció teljesítményét is végzetesen beszűkítette. Aki végignézi az elmúlt másfél évszázad magyar jogtudósi teljesítményén, és ebbe ágyazva értékeli az elmúlt kb. hatvan évünk jogtudósi teljesítményét az látni fogja a nagy minőségzuhanást. Azt kockáztatjuk, hogy eltávozásunk után ez a korszak és teljesítménye egyszerűen kihull a későbbi jogtudós generációk értékelésében a rostán.

BÉLA POKOL

RECHTSUNTERRICHT, RECHTSWISSENSCHAFT
UND JURISTISCHE PRAXIS

(Zusammenfassung)

In der modernen Universität wurde seit Humboldt wissenschaftliche Disziplinen unterrichtet und solche Gegenstände, die keinen wissenschaftlichen Hintergrund haben, können in die universitären Lehre nicht hineinbezogen werden. Der Verfasser analysiert die europäischen juristischen Fakultäten im Mittelalter, wo die Rechtsprofessoren sich mit den praktischen römischen Jurisprudenz beschäftigten und aufgrund dem römischen Recht in erster Linie Rechtsberatungstätigkeit ausübten. Während der 18. Jahrhundert wurde die praktische Jurisprudenz durch die abstrakten und systematischen Vernunftrecht schrittweise zu der Rechtswissenschaft umgewandelt und aufgrund der Humboldtsche Universitätsidee ist es begonnen, statt der praktische Jurisprudenz die rechtswissenschaftlichen Gegenstände zu unterrichten. Diese Umwandlung hat parallel mit der Entwicklung der Rechtsdogmatik geschehen, und heute stehen im Zentrum der Rechtsunterricht die Privatrechtsdogmatik, die Strafrechtsdogmatik, die Dogmatik des öffentlichen Rechts und die allgemeine Rechtstheorie.